

ברכות השחר

תפילת הבוקר פותחת בברכות השחר. חז"ל קבעו במקור ברכות אלו על סדר העולם והנהגתו שהאדם נהנה ממנו בכל יום ומכיון שאסור לאדם ליהנות מהעולם הזה ללא ברכה,³³⁷ קבעו את אמירתן בכל יום ויום בפעם הראשונה שחווים הנאה זו במהלך היום.³³⁸ אולם בעלי ההלכה קבעו שיש לאומרן בבת אחת בתחילת התפילה³³⁹ ויש הבדל בסדר הברכות בין הנוסח הספרדי לנוסח האשכנזי. לפי הנוסח שלנו, אחרי אמירת אלוקי נשמה, מתחילים בברכה "הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה" וממשיכים לפי הסדר הבא: פוקח עורים, מתיר אסורים, זוקף כפופים, מלביש ערמים, הנותן לעיף כח, רוקע הארץ על המים, המכין מצעדי גבר, שעשה לי כל צרכי, אוזר ישראל בגבורה, עוטר ישראל בתפארה, שלא עשני גוי, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה, המעביר חבלי שנה מעיני ותנומה מעפעפי.³⁴⁰ לאחר מכן אומרים את ברכות התורה.³⁴¹

337 ראה ברכות לה ע"א: אשכחן לאחריו, לפניו מנין? הא לא קשיא דאתי בקל וחומר: כשהוא שבע מברך - כשהוא רעב לא כל שכן...? ולמאן דתני נטע רבעי - הא תינח כל דבר נטיעה, דלאו בר נטיעה כגון בשר ביצים ודגים, מנא ליה? אלא סברא הוא: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה.

338 ראה דברי הטור, אורח חיים, סימן מו: אחר שהניח תפילין, יסדר הברכות שתקנו על סדר העולם והנהגתו. ואף על גב דמלישנא דגמרא משמע שצריך לומר כל אחת ואחת בשעתה, דהכי גרסינן בברכות פרק הרואה: כי מתער משנתיה, לימא אלהי נשמה וכו' עד לפגרים מתים. כי שמע קול תרנגול, לימא ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם נותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה ... לפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה. ולפי שאין הידים נקיות, תקנו לסדרן בבית הכנסת, וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן, תקנו שיסדרום בבית הכנסת ויענו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן. אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן, דתניא: היה רבי מאיר אומר: מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום, וסמכוה על דרש הפסוקים ...

339 ראה שלחן ערוך, אורח חיים, סימן מו, סעיף ב: עכשו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי ארצות שאינם יודעים אותם נהגו לסדרם בבית הכנסת ועונין אמן אחריהם ויוצאים ידי חובתן.

340 הסדר בנוסח אשכנז הוא: הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה, שלא עשני גוי, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה, פוקח עורים, מלביש ערמים, מתיר אסורים, זוקף

הנותן לשכוי בינה

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום
ובין לילה.

אחרי היקיצה האדם הופך בבת אחת להיות שוב מודע לעצמו ולסביבה שלו. יקיצה מלשון קץ - קץ פתאומי. אז האדם מבחין אם יום או לילה סביבו. יכולת זו היא אינסטינקטיבית והיא משותפת לאדם ולחיה, לשכוי. אולם יש בברכה "הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה" משהו עמוק יותר, הנגזר מלשון הפסוק 'מי שֵׁת בְּטַחוֹת חֲכָמָה אוּ מִי נָתַן לְשֹׁכֵי בֵינָה'.³⁴² השכוי - הלב. יש בינה השייכת ללב, בינה אנליטית, אנלוגית. מה שבין לבין. יכולת ההבחנה. לבחון זה לנסות. 'ה' צָדִיק יִבְחֶן,³⁴³ ולא כדי לדעת אם אותו אדם צדיק כי צריך להיות קודם כול צדיק כדי שה' יבחן. תכלית הניסיון אינה לדעת אם אותו אדם הוא צדיק או לא אלא לדעת אם בפועל הוא תואם את זהותו, אם הוא מסוגל לממש את ייעודו. הקב"ה נותן לנו בינה מיוחדת הנדרשת לנו כדי שנוכל למלא את ייעודנו כאדם, כישראל ועל כך אנחנו מודים לו.

כפופים, רוקע הארץ על המים, המכין מצעדי גבר, שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צְרָכֵי, אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוֹרָה, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה, הַנּוֹתֵן לִיעָף כַּח, הַמַּעְבִּיר חֲבָלֵי שָׁנָה מֵעֵינֵי וְתַנּוּמָה מֵעַפְעָפִי.

341 ההלכה קובעת שמי שלא אמר בבוקר את ברכות השחר חייב לאומרו אחרי שסיים את תפילת העמידה, חוץ מהברכה אלוקי נשמה: "כל ברכות השחר, אם לא אמרם קודם שהתפלל, יכול לאמרם לאחר התפלה, חוץ מברכת "על נטילת ידים" (דכיון דיש אומרים דנטילת ידים שחריה, נתקן משום התפלה, אם כן לאחר שהתפלל, אין עוד מקום לברכה זאת) וחוץ מברכת "אלוקי נשמה" (שכבר יצא בברכת מחיה המתים)" (קיצור שלחן ערוך, הלכות ברכות השחר, סימן ז).

342 איוב לח לו.
רש"י מפרש בד"ה "לשכוי": זה תרנגול לשון חכמים וי"א זה הלב שהוא שוכה וצופה ומחשב את הנולדות.

השכוי חש את בוא הבוקר המתקרב עוד בלילה, מבין בין יום ללילה עוד כאשר לילה. זו היכולת לחוש את סוף הגלות המתקרב עוד בחשכת הגלות (מתוך שיעורי הרב על התפילה).

343 תהילים יא ה.

פוקח עורים

קְרוֹךְ אֶתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עוֹרִים.

כאשר האדם מתעורר בבוקר הוא חווה נס. איננו תופסים אותו כי הוא תדיר. הנס אינו בהכרח דבר יוצא דופן, חד־פעמי המנוגד לחוקות הטבע. יש לשפה העברית מספר מילים כדי לאפיין את הנס: המילה נס עצמה וגם למשל המילה פלא. הפלא מציין דבר מה שמתרחש תדיר הנחוץ לחיים עצמם, עד כדי כך שהדבר נראה לנו כמתרחש באופן מכני. פלאים אלו מעלים קושיות בעיני הפילוסופים אולם עבורנו הם הרשימו,³⁴⁴ העקבה של הנוכחות האלוקית בעולמנו. הפלא הוא גילוי האל"ף של אלופו של עולם, גם דרך התרחשויות הנראות לנו, הנתפסות על־ידי חלקנו כטבעיות, כי גילוי זה מוסתר, מולבש בטבע. הפלאים הם העדות החיה לנוכחות זו, הרבה יותר מכל ניתוח שכלי מופשט.³⁴⁵ עדות זו היא עדות היסטורית מתוארכת. היא אינה סמלית. היא מציאותית כי הנפש שלי היא מציאותית. היא חיה. היא חיה דרך נשמתה ודרך גופה.

במובן זה הפלא של ההתעוררות בבוקר היא כאל תיאור מראש של תחיית המתים של לעתיד לבוא. אולם המושג של תחיית המתים מורכב משום שהוא כולל למעשה שני מושגים: התחייה העתידית לפני המעבר לעולם הבא,³⁴⁶ והתחייה המתרחשת כל יום, כל בוקר, המוזכרת בחלקו הראשון של ברכת הגבורות בתפילת העמידה: "אֶתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֶּה מֵתִים אֶתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ ... מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים וְכוּ'". בחלקו הראשון של הברכה מדובר בתחיית המתים המתרחשת בכל יום ובמעגל החיים בכל אותם פלאים המתרחשים תדיר, כגון גשמים, כלכלה, רפואה וכו'. נושא חלקו הראשון של ברכה זו ונושא האמירה "אלוקי נשמה" חד הוא: מעגל החיים, החיים של הנשמה והחיים של הנפש בעולם הזה.

344 לגבי מושג הרשימו ראה סוד מדרש התולדות, חלק ג, עמ' 384.
345 האל"ף היא למעלה מן המציאות, למעלה מן הגילוי, נעלמת לגמרי. כאשר אל"ף מתגלה בעולם, הדבר הוא פלא, אותיות אל"ף למפרע. עולם האיחוד מתגלה. אם גילוי זה נעשה שלא כדרך הטבע, אומרים הלל (מתוך שיעורי הרב על שערי אורה).
פלא הוא שמו של מלך המשיח: 'כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אביעד שר שלום' (ישעיהו ט ה) לרמוז כי בעולם התיקון, עתידה להופיע האחדות - האות אלף - להבדיל מן העולם הזה.

346 ראה סוד מדרש התולדות, חלק ב, עמ' 251.

שני מעגלים אלה מביאים לתחיית המתים העתידית, נושא של חלקו השני של ברכת הגבורות: "מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ושועה ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה ה' מחיה המתים". לכן מי ששכח לומר אלוקי נשמה בבוקר וכבר התפלל תפילת העמידה פטור מלאומרו שוב.³⁴⁷

שאלה: האם יש כאן חשש לברכה לבטלה אם בכל זאת אומרים את אלוקי נשמה?

תשובה: בהחלט. הדברים צריכים להיות מדויקים ואוטנטיים. איני אומר כי אני רוצה לומר. אני אומר כי לאמירה שלי יש אפקטיביות. היא פועלת. זאת בתנאי שאני אומר לפי הכללים של ההלכה ולפי הסדר. אין מקום ליוזמות אישיות.

אתן דוגמה נוספת של פלא: הראיה. זה נראה לנו כל כך טבעי שאיננו שמים לב לכך שיש כאן פלא של ממש. העין אינה רק עדשה. היא הכלי המאפשר לנשמה לראות בעולם הזה. הפיכת האות המתקבלת דרך עדשת העין לאות הנמסרת למוח והעיבוד המוחי לתמונה הם דבר פלאי, גם אם היום אנחנו מבינים את השלבים השונים של התהליך הפיזיולוגי ומנגנוניו. אבל אין זה הכול כי אנחנו מזהים את מה שאנחנו רואים. אנחנו יודעים לקשור את התמונה לזיכרון שלנו ולזהות מה אנחנו רואים. הראיה היא הבסיס להיכרויות המופשטות שלנו. לכן אנחנו מברכים בכל בוקר: "ברוך אתה ה' ... פוקח עינים".

---

347 ראה משנה ברורה, סימן נב, ב, ד"ה "בסוף פסוקי דזמרה": ר"ל אחר שיניח התפילין על ראשו יהיו עומדים הצבור בסוף פסוקי דזמרה ועיין בח"א שכתב דאם נתאחר לבוא יראה עכ"פ לומר קודם שיתחיל להתפלל ברכת ענט"י ואלהי נשמה וברכת התורה [דאל"ה דעת הפר"ח באלהי נשמה שלא יאמר אחר התפלה כי יצא בברכת מחיה המתים ועיין בסוף הסימן מה שכתבנו בזה ובבה"ת יש דיעות בזה בסימן מ"ז ס"ח אם לא למד מיד אחר התפלה עי"ש ונטילת ידים לא ניתקן רק קודם התפלה].

מתיר אסורים

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם מתיר אסורים.

הקב"ה הוא גם "מתיר אסורים". למה הכוונה? כאשר אני ישן, איני מודע לתפקוד אבריי, לתנוחות שלי. חז"ל אומרים שבמהלך השינה ידי האדם הן עסקניות.³⁴⁸ לכן גזרו טומאה על הידיים וחייבו ליטול ידיים בבוקר לפני אמירת קריאת שמע והתפילה.³⁴⁹ האדם צריך להיות מודע לתנועות שלו, לשימוש שהוא עושה בגופו. במהלך השינה הוא מאבד את האוטונומיה שלו, את חירותו. הוא מתפקד ללא ידיעה מודעת. הקב"ה מתיר אסורים במובן זה שהוא מחזיר לנו בבוקר את חירותנו. התנועות שלנו הן שוב רצוניות, ולכן הן מחייבות אותנו.

זוקף כפופים

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם זוקף כפופים.

הקב"ה הוא גם זוקף כפופים כלשון הפסוק 'סומך יְהוָה לְכָל הַנְּפֹלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים'.³⁵⁰ הקוף אינו הולך זקוף. האדם כן. הוא זוקף את עצמו מחדש בכל בוקר כי הוא רוצה להיות אדם. להיות אדם פירושו להתגבר על חוקות הטבע. הדבר הטבעי הוא ללכת כמו הקוף. להסתכל למטה, לכיוון הדבר הקרוב. לא כך האדם. הוא צריך להסתכל למרחקים. זהו ההבדל בין האדם לנחש. הנחש הולך על גחוננו: 'על גִּחְוֹנָךְ תֵּלֵךְ וְעַפְרֵ תֹאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ'.³⁵¹ הנחש, האדם הטבעי שהזכרתי בשיעור "שויתי ה' לנגדי תמיד" עסוק ב"עכשיו", במידי, בהנאה הרגעית הבאה מהצד הטבעי של הבריאה. הוא אינו רוצה להסתכל למרחקים. הוא מסתפק במידיות. הגמרא מזהירה אותנו מפני מצב זה לקראת בואו של המשיח כאשר היא אומרת

348 שבת יד ע"א.

349 ברכות יד ע"ב. ראה טור, אורח חיים, סימן צב.

350 תהילים קמה יד.

351 בראשית ג יד.

ש"פני הדור כפני כלב".³⁵² מה מיוחד בכלב? כאשר בעל הכלב מכה בו עם מקל, את מי הוא תוקף? המקל. מדוע הוא אינו תוקף את מי שמחזיק במקל? כי הוא רואה את הגורם המיידני לכאבו ולא מעבר לכך. האדם, לעומתו, רואה למרחקים.

מַלְבִּישׁ עֲרָמִים

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרָמִים.

הבדל נוסף בין הנחש לאדם בא לידי ביטוי בבושה שהאדם חש במערומיו.³⁵³ חוויית הבושה היא ביטוי למוסריות. לפני החטא של אדם הראשון נאמר 'וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשׂוּ'.³⁵⁴ אחרי החטא נאמר 'וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֲרֻמִּם הֵם וַיִּתְּפְרוּ גְלֵה תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת'.³⁵⁵ לא כתוב ויראו כי עירומים הם אלא וידעו, כלומר התווסף להם ידיעה. איזו ידיעה?³⁵⁶ ידיעה שגורמת להם להבין שהם זקוקים לבגדים. אילו בגדים? כותנות עור כלשון הפסוק 'וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתוֹנֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם'.³⁵⁷

סיפור החטא של אדם הראשון אינו מתרחש בעולם העשייה אלא בעולם היצירה.³⁵⁸ בעקבות החטא מתחילה הירידה לעולם העשייה, הוא העולם שלנו והאור הופך לעור. הגוף של האדם אז מתגלה אלא שבינתיים האדם פגש את ערמת הנחש. ערמה זו היא החכמה הטבעית שאינה רגישה לערכים מוסריים,

352 סנהדרין צז ע"א.

353 מבחינת הגימטריה הפרש בין נפש (430), מבחינת נפש חיה, ונחש (358) הוא 72, כלומר חסד, המידה הראשונה במידות המוסריות.

354 בראשית ב כה.

355 בראשית ג ז.

356 חז"ל אומרים שהנחש הטיל זוהמה באדם. למה הכוונה? הספק (מתוך שיעורי הרב על שערי אורה).

357 בראשית ג כא.

358 יש בתורה שלוש פתיחות: הראשונה מ"בראשית ברא" עד סוף הפסוק השלישי של פרק ב. בפסוקים אלה הדגש הוא על המתרחש בעולם הבריאה. השנייה מפסוק ד של פרק ב "אלה תולדות השמים והארץ" עד סוף פרק ד. בפסוקים אלה הדגש הוא על המתרחש בעולם היצירה. השלישית מתחילת פרק ה "זה ספר תולדות אדם" והדגש על המתרחש בעולם העשייה (מתוך שיעורי הרב - מבוא לחכמת הקבלה).

לערכים של הטוב והרע והיא אינה יודעת להפריד ביניהם. חכמת האדם הטבעי נקראת בתורה ערמה - אותיות ר"ע מ"ה. מקור הרע הזה בחשיבה הבלתי פרסונלית של צד המ"ה, של הצד בבריאה שאינו רגיש לערכים כלל.³⁵⁹ האדם נמצא בצד השני, בצד המ"י - כך הייתה הכרעתו של אדם הראשון כבר לפני החטא, כאשר נזרקה בו נשמתו, נשמת חיים - 'וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה'. בעקבות החטא הכרעה זו נמצאת בסכנה והאדם זקוק לכלים חדשים כדי להתמודד עם המצב של טוב ורע מעורב. צריך להלביש את הערום של האדם כדי למנוע את נפילתו הבלתי הפיכה לצד המ"ה, לצד חכמת הנחש, לצד הבלתי פרסונלי. הקב"ה עושה זאת על-ידי מתן מסגרת - המצוות, על-ידי הגדרת מסגרת שבה האדם יוכל לפעול בעולם העשייה. זהו היסוד של הברכה שאנחנו מברכים בכל בוקר "בְּרוּךְ אַתָּה ה' ... מְלַבֵּשׁ עֲרָמִים".

הרבה טועים בהבנת המצב שאפיין את האדם לפני החטא כאשר הם אומרים שהמודעות של האדם לערכים היא תוצאת החטא. ההפך הוא הנכון. האדם היה רגיש לערכים המוסריים מהרגע שבו נזרקה בו נשמתו. לכן הבורא היה יכול לאסור עליו את מה שאסר עליו. מה שהשתנה בעקבות החטא הוא הדרך שבה האדם תופס את העולם. אם הוא משתמש בחכמת הנחש בלבד, בערמה כדי לתפוס את העולם, הצד הבלתי פרסונלי גובר והופך לצד הדומיננטי, אם לא הצד הבלבדי. אז האדם יכול לחשוב שאין משמעות למעשיו, שאין לו אפשרות לתקן את הדרוש תיקון משום שהוא אינו שונה מהותית מכל יצור טבעי. לכן הוא לא ינסה לשנות את המצב של העולם ומצב זה של טוב ורע מעורבבים ימשך. כדי לרצות לשנות מצב זה, האדם צריך להשתמש בחכמתו האמתית - חכמה הנגזרת מעצם היותו בעל תודעה מוסרית. בלעדיה הוא ערום כאדם.

אחרי החטא, אדם הראשון צריך לענות לשאלה של בוראו: אֵיכָהּ? לאיזה כיוון אתה רוצה לקחת את עצמך? לכיוון החכמה הטבעית או לכיוון החכמה

---

359 הערמה דומה לחכמה אבל היא שייכת לעשו, לפילוסופיה. הפילוסופיה היא חכמה שהיא באמת ערמה. בתורה יש חכמה אמתית. כאשר התורה אומרת שיעקב פעל בערמה, צריך להבין שהכלל הוא עם חסיד תתחסד (תהילים יח כו) אולם אם העומד מולך אינו חסיד, אסור לך להתנהג כאילו הוא חסיד. עליך להשתמש באותם כוחות שהוא משתמש בהם אבל בבחינת צדיק. צדיק שאינו מסוגל להיות בעל ערמה, אין לו כוח נגד הרשע. יעקב הוא איש תם ועשו הוא איש ציד. יעקב מסוגל להיות איש כמו עשו. לכן הוא יכול להיות אף הוא בעל ערמה. אולם מכיוון שהוא תם, הערמה שלו היא חכמה. (מתוך שיעורי הרב על שערי אורה).

האדמית האמתית? חז"ל לומדים שהקב"ה הלביש מיד את אדם הראשון במצוות.³⁶⁰ הוא עשה זאת משום שהמצוות הן הביטוי המעשי של השלטת התודעה המוסרית על החכמה הטבעית. הן הגילוי והתרגום המעשי של המידות שהבורא מציע לאדם כיסוד זהותו.³⁶¹

המקובלים מציינים שהגמ' של המילה עָרוּמִים בפסוק הנאמר לפני החטא 'וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עָרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ'³⁶² הוא שלוש מאות שישים ושש כמניין מצוות לא תעשה - שס"ה עם הכולל.³⁶³ כוונתם באמירה זו כפולה. א) ללמד אתנו שתכלית המצוות לא תעשה היא להגן על האדם וצאצאיו במלחמתו נגד תפיסת הנחש, קרי האדם הטבעי המוותר על האפשרות לשנות את מצב העולם. ב) ללמד אותנו שיש בעולם הנברא אחדות גמורה - זה תפקיד "הכולל".

החכמה של האדם הרוצה להיות שותפו של הבורא בתיקון העולם שונה לחלוטין מחכמתו של האדם הטבעי.³⁶⁴ תחילתה בידיעה שהאדם יכול להכיר

360 אדם הראשון קיבל שש מצוות: מצווה למנות דינים, איסור לגדף את שם ה', איסור לעבוד ע"ז, איסור גילוי עריות, איסור שפיכות דמים ואיסור גזל (סנהדרין נו ע"א).

361 חז"ל דורשים את הפסוק 'רַבְּבָה כְּצֶמַח הַשֶּׁדֶה נִתְתִּיף וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי וְתִבְאֵי בְעַדֵי עֲדֵיִים שְׂדֵיִם נִכְנּוּ וְשִׁעְרָךְ צֶמַח וְאֵת עֵרִם וְעֲרִיָה' (יחזקאל טז ז) על בני ישראל, לפני היציאה ממצרים. ערום מכל מצוות (מכילתא דר' ישמעאל, מסכתא דפסחא ה). לכן הוא נותן להם מיד שתי מצוות: דם פסח ודם מילה. מי שהחליט לקיים מצוות אלו יצא ומי שלא לא יצא. אנחנו מבינים אם כן שתכלית מצוות אלו הייתה לברר מי באמת שייך לזהות ישראל. זה מקביל למה שקרה עם אדם הראשון אחרי חטאו: האם הוא עדיין אדם הראשון? המבחן המעשי הוא אותן מצוות שקיבל. אם הוא מחליט לקיימן, סימן הוא שהחליט להמשיך להיות אדם, גם אחרי שעשה את מה שעשה (מתוך שיעורי הרב על הגדת פסח).

362 בראשית ב כה. אפשר למצוא במקרא המילה ערום בכתב מלא עם יו"ד וגם בכתב חסר. בכתב מלא הוראתו עירום הנפש. בכתב חסר הוראתו ערום הגוף. כך מסביר בעל "ברורי המידות" על המכילתא, הרב יצחק לנדא. לכן צריך להבין את הפסוק 'וְתַפְקֶנָּה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִירֻמָּם הֵם וַיִּתְפָּרוּ עֲלֵה תֹאנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת' (בראשית ג ז), ערומים ממצוות. כך עולה גם מפרש"י בד"ה "וידעו כי ערומים הם": "אף הסומא יודע כשהוא ערום, אלא מהו וידעו כי עירומים הם, מצווה אחת הייתה בידם ונתערטלו הימנה" (ראה ב"ר יט ו). אדם עירום, כלומר ערום נפש, בלי מצוות, הוא האדם הטבעי (מתוך שיעורי הרב על פרשת בראשית).

363 ראה ספר הברית השלם לרבי פנחס אליהו הורביץ: גימטריה עם הכולל הנה אחת משיטות הגימטריה בה מוסיפים לסכום המתמטי של אותיות המילה גם את האות אל"ף. מספר הנחשב כשורש האלוקי של המילה.

364 האדם הטבעי יודע שיש טוב ורע אך הוא אינו עושה דבר כדי לשנות את מצב העולם. הוא מסתפק במצב הקיים. הוא דומה לפילוסוף המדבר על המוסר אולם מוסר זה אינו מוסר מעשי. הוא "טהור". הוא עיוני בלבד. אני נזכר במרצה אחד שהיה מדבר שעות על

מהו מעשה טוב ומהו מעשה רע ובגילוי רצונו להעדיף את המעשה הטוב על פני המעשה הרע.³⁶⁵ חכמתו היא חכמה מעשית³⁶⁶ ותפקיד התורה כגילוי רצון הבורא עבור האדם, נזר הבריאה, הוא לעזור לאדם לתעל את כל מעשיו לכיוון הטוב. זה מה שהקב"ה עושה בעצמו עם אדם הראשון מיד אחרי החטא. הוא מלביש אותו ונותן לו ו' מצוות - מצוות עשה ומצוות לא תעשה: מינוי דיינים, איסור לגדף את שם ה', איסור לעבוד ע"ז, איסור גילוי עריות, איסור שפיכות דמים, איסור גזל.³⁶⁷ מצוות אלה מהוות את המסגרת המוסרית הבסיסית לכל חברה אנושית הרוצה לחיות כחברת בני אדם אמתיים ולא כחברת בני אדם טבעיים.³⁶⁸

מאה ברכות בכל יום

חז"ל קבעו שמעבר לברכות שאנחנו מברכים בבוקר "חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות".³⁶⁹ מקור הדברים בגמרא במסכת מנחות מג ע"ב: "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך'". פסוק זה נמצא בחומש דברים:

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֶךָ כִּי אִם לִירְאָה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעַבֹד אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל
נַפְשְׁךָ.

דברים י יב

המוסר, על ערכים והצורך בהם, על אתיקה, על החיים המוסריים אולם יום אחד הוא אמר לנו שהתפקיד של הפילוסוף הוא להראות את הדרך, לאו דווקא ללכת בה. אז רחמתי עליו (מתוך שיעורי הרב - מבוא לפילוסופיה).

365 המקור לידיעה זו הוא יראת ה'. 'יראשית חכמה יראת יהוה'. אין יראת ה' בלי ענווה. 'עקב ענווה יראת יהוה עשור וכבוד וחיים'. אני ירא לפגוע בבריאה כי היא בריאת ה'. היא שלו, לא שלי. אני שואל את עצמי מה הבורא רוצה שאעשה כדי לעזור לו, כדי להיות שותפו (מתוך שיעורי הרב על התפילה).

366 יש שני סוגי חכמה: חכמה עיונית וחכמה מעשית. חכמה עיונית היא כל כולה התבוננות. היא אינה מחייבת אותי לעשות מעשה כלשהו. התורה אינה מתעניינת בחכמה מסוג זה. התורה דורשת מעשים כי רק כך אפשר לדעת מיהו האדם באמת (מתוך שיעורי הרב על התפילה).

367 סנהדרין נו ע"א.

368 המשך הסברי הרב על שאר הברכות לא נמצא בגנזך.

369 שלחן ערוך, אורח חיים, סימן מו, סעיף ג.

רש"י מסביר את מקור הדרשה של רבי מאיר: צריך להבין את המילה מה בפסוק כמאה: "קרי ביה מאה"³⁷⁰, כלומר מה שהקב"ה דורש ממך הוא מאה ברכות בכל יום. בעל הטורים נותן לכך רמז בפירושו על התורה: "מה בא"ת ב"ש י"ץ ששואל ממך ק' ברכות בכל יום ויום, ויש בפסוק ק' אותיות, וכן ממך עולה ק"³⁷¹.

השאלה המתבקשת היא שאלת הקשר בין הפסוק ובין הדרשה "אל תקרי מה אלא מאה"³⁷² לכאורה, משמעות הפסוק ברורה: הקב"ה מבקש לירא אותו וללכת בדרכיו. נניח שאנחנו מבינים מה זה לירא את ה', מה משמעות הציווי ללכת בדרכיו? מה עליי לעשות כדי שאחשב כמי שהולך בדרכי ה'? בעיני חז"ל וחכמי ישראל בכל הדורות הנחיה זו אינה מופשטת או אלגורית. היא חייבת לבוא לידי ביטוי במישור המעשי, בדרך שבה היהודי חי. במה היהודי עוסק במהלך היום? אומר רבי מאיר בסוגיה המקבילה בירושלמי:

תני בשם רבי מאיר: אין לך אחד מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום. קורא את שמע ומברך לפניו ולאחריה ואוכל את פתו ומברך לפניו ולאחריה ומתפלל שלשה פעמים של שמונה עשרה וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהן. וכן היה רבי מאיר אומר: אין לך אדם בישראל שאין המצות מקיפות אותו. תפילין בראשו ותפילין בזרועו ומזוזה בפתחו מילה בבשרו ארבע ציציות בטליתו מקיפין אותו.

ירושלמי ברכות, פרק ט, הלכה ה

רבי מאיר מתאר את החוויה הקיומית היומיומית של היהודי: המצוות מקיפות אותו. המצוות צריכות להקיף אותו משום שהוא עסוק בעשיית רצונו של ריבונו של עולם, של בוראו. הוא נראה כעוסק בחיי שעה. הוא עמל. הוא מפרנס את משפחתו.³⁷³ ובכל זאת הוא - כל כולו עוסק במצוות, בבחינת 'שְׁוִיִּתִּי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד'. במצוות אלו האדם נהנה מהעולם הזה - לא הנאה

370 ראה גם דברי התוספות על מנחות מג ע"ב, ד"ה "שואל מעמך".

371 פירוש בעל הטורים לדברים י יב.

בתמורת א"ת ב"ש, מחליפים כל אות באות המקבילה מסוף האלפא ביתא. האות מ"מ מוחלפת באות יו"ד והאות ה באות צד"י. לכן המילה מ"ה מוחלפת במילה י"ץ והגמטריה של י"ץ שווה מאה.

372 ראה חידושי אגדות מהרש"א על מנחות מג ע"ב.

373 ראה שערי דמעה, חלק א, לְעִבְדָּה וּלְשִׁמְרָה, עמ' 29 ובמיוחד עמ' 82 לגבי המשמעות של הג'סטות האנושיות.

גסה אלא שמחה של מצווה, ולכן הוא מברך. זהו המקור לדין "חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות".

ישנו פרק בתהילים, מזמור קכח, המקשר בין מי שהולך בדרכי ה' ובין עניין מאה ברכות:³⁷⁴

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר־יַלְדָּה הַהַלֵּל בְּדַרְכָּיו.
יִגִּיעַ בְּפִיךָ כִּי תֹאכַל אֲשֶׁר־יִדְּ וְטוֹב לָךְ.
אֲשֶׁתְּךָ כְּגִפְזֵי פְרִיָּה בִּירְכָתִי בֵּיתְךָ בְּנִיךָ כְּשִׂתְלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ.
הִנֵּה כִּי כֵן יִבְרַךְ גִּבּוֹר יְרֵא יְהוָה.
יְבָרְכֶךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן וְרֵאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ.
וְרֵאָה בָּנִים לְבְנֵיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

הפסוק השני והפסוק השלישי מתארים את חלקו הטוב של יראי ה' ההולכים בדרכיו. הפסוק הרביעי 'הִנֵּה כִּי כֵן יִבְרַךְ גִּבּוֹר יְרֵא יְהוָה' נדרש על מי שיזכה לברכת ה'. בזכות מה יזכה לכך? בזכות 'כִּי כֵן' בגמ' מאה. מי שמברך מאה ברכות ביום יזכה לברכת ה'.³⁷⁵ זה לא עניין טכני, מכני אלא עניין מהותי. מי שמסוגל במהלך כל יומו לראות את ברכת ה' בעולם, ליהנות ממנה בבחינת שמחה של מצווה יזכה לטוב ה'. מי שמסוגל לומר את תהילתו ולהוסיף עליה בבחינת 'וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתְךָ',³⁷⁶ במיוחד בשבתות וימים טובים, יזכה לברכת ה': 'יְבָרְכֶךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן וְרֵאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְרֵאָה בָּנִים לְבְנֵיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל', בבחינת 'פִּי יִסְפָּר צְדָקָתְךָ כָּל הַיּוֹם תְּשׁוּעָתְךָ כִּי לֹא יִדְעִי סִפְרוֹת'.³⁷⁷

374 ראה שבלי הלפט לרבי צדקיה בן אברהם הרופא, ערוגה א, סק"א: עוד יש להוכיח ק' ברכות מדכתיב הנה כי כן יברך גבר, המנין כ"י כ"ן עברך גבר בגימטריה מאה.

375 ראה דברי רבנו בחיי בכד הקמח, שלחן ארבע, עמ' ו, ו' ד"ה "וצריך אתה לדעת": מילת יברך חסר וי"ו ובאורו במספר כי כן יברך מי שהוא ירא את י"ו וצריך אדם להזכיר מאה ברכות ולקיימן בכל יום ...

376 תהילים עא יד.

377 תהילים עד טו.

